

Symposium in het Vaticaan

Het Wetboek van Canoniek Recht is vijftientig jaar oud: relevantie van het canoniek recht voor het leven de Kerk.

Door: Dr. André van den Hout, pr

Op initiatief van de Pauselijke Raad voor de Wetsteksten vond op 24 en 25 januari 2008 in Vaticaanstad een internationaal symposium voor canonisten plaats, waaraan ook schrijver dezes op uitnodiging heeft deelgenomen. Het thema van het congres luidde: “De canonieke wet in het leven van de Kerk: onderzoek en vooruitzichten, in het teken van het recent pauselijk Leergezag”. Directe aanleiding was de herdenking van de promulgatie van het Wetboek van Canoniek Recht in het jaar 1983. Uitgenodigd waren, naast de leden van de Romeinse Curie en de Bisschoppenconferenties, de docenten en beoefenaars van het kerkelijk recht op mondiaal vlak, evenals de studenten van de Faculteiten voor Canoniek Recht in Italië. Plaats van bijeenkomst was de Zaal van de Bisschoppensynoden, die architectonisch een eenheid vormt met de Aula Paolo VI, waar de Paus op woensdagen doorgaans zijn catechese geeft. Gezien het grote aantal deelnemers – ruim 700 hadden zich aangemeld – waren voor de eveneens talrijke studenten enkele nabijgelegen ruimtes gereserveerd, die via een monitor met de Synodezaal waren verbonden. Gekozen was voor een achttal vooraanstaande sprekers, met name Curiekardinalen die aan het hoofd staan van een Romeinse Congregatie of Dicasterie. De duur van hun referaat was telkens bepaald op veertig minuten, waarna een vrije discussie volgde. Na afloop van het Congres volgde nog een audiëntie bij Paus Benedictus XVI in de Sala delle Benedizioni van het Apostolisch Paleis. Deze zaal geeft onmiddellijk toegang tot het middenbalkon van de Sint-Pieter, vanwaar de Paus op Kerstdag en Pasen de zegen *Urbi et Orbi* geeft.

Het was 25 januari 2008 precies vijftientig jaar geleden, dat de Dienaar Gods Paus Johannes Paulus II na een tijd van lange voorbereiding het herziene Wetboek van Canoniek Recht afkondigde met de Apostolische Constitutie “*Sacrae disciplinae leges*”. Dit Wetboek is voor de Latijnse Kerk het voornaamste wetgevende document. Het steunt op het erfgoed van de Openbaring en de Traditie en moet beschouwd worden als een zeer noodzakelijk instrument waardoor de vereiste ordening in de Kerk wordt bewaard. Voortbouwend op de kerkleer van het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) kan het, aldus dezelfde Paus, “in zekere zin worden opgevat als de grote krachtsinspanning om de conciliaire leer om te zetten in canoniek-rechtelijke taal”. Niet voor niets werd tegelijk met de uitvaardiging de wens geformuleerd, volgens welke “deze nieuwe canonieke wetgeving een efficiënt instrument wordt, met behulp waarvan de Kerk in staat is zichzelf volgens de geest van het Tweede Vaticaanse Concilie te vervolmaken en zich meer en meer in staat toont om haar heilbrengende taak in deze wereld ten uitvoer te brengen.”

Al bij het tienjarig resp. twintigjarig bestaan van de Codex werden in het Vaticaan symposia georganiseerd, die op hun wijze een bijdrage hebben geleverd aan een geëigende kennismaking en verdieping van het canoniek recht in bredere kerkelijke kringen. Zo lijkt een verjaardag van een kwart eeuw het juist moment om een wat uitgebreidere balans op te maken, waarbij duidelijk naar voren kan treden welke elementen van het vigerende recht van essentiële, welke meer van bijkomende en dus veranderlijke aard zijn.

Van aanzienlijk belang daarbij is het aantonen van de strikte band die er bestaat tussen het recht en het leven van de Kerk, volgens de wil haar goddelijke Stichter. Het canoniek recht is niet alleen een geheel van normen die door de kerkelijke Wetgever zijn uitgevaardigd, maar het betreft rechten en plichten die hun fundament bezitten in de sacramenten, allereerst dat van het H. Doopsel, waardoor de christengelovigen tot volk van God gemaakt zijn en geroepen worden om hun zending, ieder volgens zijn eigen plaats, uit te oefenen (Cf. can. 204, § 1: CIC 1983). Wezenlijk uitgangspunt voor het recht is de persoon van de christen in de Kerk, aldus Paus Benedictus XVI in zijn slottoespraak op dit congres, met verwijzing naar de onlangs zalig verklaarde priester-filosoof Antonio Rosmini: “De menselijke persoon is de essentie van het recht.”

Tegelijk blijft het opgave van het canonieke recht zijn dienst aan de Kerk zodanig aan te bieden, dat enerzijds het theologisch fundament tot volle gelding komt, en dat anderzijds ook rekening wordt gehouden met de wisselende omstandigheden, waarin het volk van God zich bevindt. Paus Benedictus XVI verklaarde dienaangaande de noodzaak om helder, ondubbelzinnig en in harmonie met de overige wetgeving te formuleren: “Het is daarom nodig om verouderde normen af te schaffen; normen die verbetering behoeven te modificeren; dubieuze normen te interpreteren in overeenstemming met het levende Leergezag van de Kerk, en, tenslotte, eventuele lacunes in de wetgeving op te vullen.” Dit vraagt om een zekere flexibiliteit omwille van pastorale redenen.

De sprekers tijdens het recente congres, in hun hoedanigheid van Curiekardinalen van belangrijke Romeinse Congregaties en Dicasteries, hebben vooral de tweede, “pastorale” weg willen bewandelen. Veel aandacht werd geschonken aan de praktische tenuitvoerlegging van het Wetboek van Canoniek Recht in de verschillende bereiken van het universeel bestuur van de Kerk.

De eerste spreker Kardinaal Julian Herranz, Oud-president van de Pauselijke Raad voor de Wetsteksten, gaf met veel kennis van zaken een globaal overzicht van de normatieve ontwikkelingen, zoals deze in de afgelopen jaren hun beslag hebben gekregen. Herranz is een levende herinnering: in eigen persoon heeft hij vanaf het Tweede Vaticaans Concilie het gehele proces van codificatie en uitvoering meegemaakt.

De twee volgende inleiders, de kardinalen Ivan Dias en Giovanni Re, vertegenwoordigen de twee Congregaties van wie geheel de activiteit van bisschoppelijk bestuur afhangt: zowel met het oog op de gewone jurisdictie (Congregatie voor de Bisschoppen), alsook die van de missiegebieden (Congregatie voor de Evangelisatie van de volkeren). Beiden boden een indrukwekkend panorama betreffende de successievelijke toepassing van de normen van het recht in de voorbije vijftig jaar. Kardinaal Re schuwde hierbij niet ook de wat minder

gunstig verlopen ontwikkelingen onder de loupe te nemen. Zo constateerde hij onder andere dat bij de viering van een aantal diocesane synodes te weinig oog was geweest voor het opstellen van een particuliere wetgeving, welke uiteraard aansluitend de *recognitio* (erkenning) van de Heilige Stoel behoeft.

De eerste encycliek van Paus Benedictus XVI – *Deus Caritas est* – liet op een zeker punt (n. 32) de vraag opkomen, of er wel voldoende zorg gedragen wordt voor een afdoende juridische bescherming van kerkelijke initiatieven op het gebied van hulp en caritas, met name waar deze in relatie staan met verplichtingen van het bisschoppelijk gezag, transparantie van organisatie, gebruik van het predicaat “katholiek”, controle en rekenschap. Aan Kardinaal Josef Cordes, President van de Pauselijke Raad “Cor unum” was de opdracht meegegeven hierop nader in te gaan.

De eerste dag van het symposium werd besloten met een beschouwing over de plaats van het canoniek recht als discipline binnen het totaal van de Seminarieopleidingen en Theologische Faculteiten. De toepassing van het recht in de Kerk geschiedt voor een belangrijk deel door hen die hier zijn voorbereid op de uitoefening van een gewijd ambt. De Prefect van de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding, Kardinaal Zenon Grocholewski, kondigde aan dat het nieuwe onderwijsplan (*ratio fundamentalis*) een nadere precisering zal bevatten van de minimumeisen die aan de canonieke vorming van toekomstige ambtsdragers gesteld moeten worden.

De morgen van 25 januari was voor een goed deel gevuld met de voordrachten van twee andere eminente relatoren. De eerstvolgende was Kardinaal Franc Rodé, Prefect van de Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Gezelschappen van Apostolisch Leven. Alleen al het feit dat sinds het Tweede Vaticaans Concilie de vele honderden religieuze congregaties en instituten die de Kerk rijk is, hun statuten hebben vernieuwd en laten goedkeuren, doet vermoeden welk een enorme ervaring door deze Congregatie is opgebouwd. Toetsing van het eigen charisma en legitieme autonomie zijn hierbij sleutelwoorden.

De andere spreker was de bekende canonist Kardinaal Peter Erdö, Aartsbisschop van Boedapest en Voorzitter van de Raad van Europese Bisschoppenconferenties – niet te verwarren met de Commissie van de Episcopaten van de Europese Gemeenschap, waarvan Bisschop Mgr. Drs. A.H. van Luyn het voorzitterschap bekleedt. Erdö gaf een boeiende verhandeling over de plaats van het kerkelijk recht binnen de oecumenische dialoog. In het bijzonder de Orthodoxe Kerk kent een andere canonieke traditie dan de Katholieke Kerk, waardoor het nodig zal zijn juist op juridisch-technisch niveau nieuwe bruggen te slaan tussen beide juridische systemen. Belangrijk uitgangspunt daarbij is de erkenning van jurisdictie van de Orthodoxe hiërarchie over hun eigen gelovigen.

Het slotreferaat werd gehouden door Kardinaalstaatssecretaris Tarcisio Bertone. Hij ging vooral in op de competenties van de Pauselijke Raad voor de Wetsteksten in relatie tot de overige Dicasteries van de Romeinse Curie. In beginsel gaat er zonder het *nil obstat* van deze Raad geen enkel Romeins document de deur uit, zeker waar nieuwe normgeving getoetst moet worden aan de reeds bestaande. De woorden van Kardinaal Bertone kunnen

ongetwijfeld worden opgevat als een bemoediging voor dezelfde Raad om ook in het vervolg met haar juridische deskundigheid uitvoering te geven aan de haar toevertrouwde taken (vgl. Const. Ap. *Pastor Bonus* d.d. 28-VI-1988, Artt. 154-158).

Inspirerend waren behalve de boeiende verhandelingen van de sprekers eveneens de aansluitende debatten en onderlinge informele ontmoetingen tussen de deelnemers van het symposium. Hiervoor waren voldoende mogelijkheden ingeruimd. “Qui c’è tutto il mondo” – “hier is heel de wereld”, reageerde opgetogen een naast mij gezeten advocaat van de Rota Romana op de eerste dag van de bijeenkomst. Inderdaad leek het erop, dat bijna alle canonisten van naam acte de présence hadden gegeven, enkele uitzonderingen daargelaten zoals onze eigen rector Mgr. Dr. J. Hendriks, die zijn kudde in de examentijd niet in de steek wilde laten. Het samenzijn bleek voor velen een ideale manier om oud-professoren en jaargenoten van weleer opnieuw te ontmoeten. Zo had ik de vreugde mijn vroegere professor in het kerkelijk organisatierecht, Mons. Juan Ignacio Arrieta, terug te zien in zijn nieuwe hoedanigheid van Secretaris van de Pauselijke Raad voor de Wetsteksten. De ontmoeting met mijn eigen promotor Mons. Joaquin Llobell (de verdediging van mijn proefschrift ligt alweer 10 jaar terug), was allerhartelijkst. Een andere deelnemer, mijn oud-klasgenoot Juris Jalinskis uit Riga, bleek inmiddels seminarierector te zijn geworden. Zijn voornaam Juris was vroeger wel eens aanleiding voor een woordspel: “iuris” betekent in het Latijn “van het recht”. De tachtig seminaristen, over wie hij nu de zorg draagt, studeren aan het Theologisch Instituut in de hoofdstad van Letland. Deze opleiding is, juist zoals het Wilibrordhuis, geaffilieerd met de Pauselijke Lateraanse Universiteit te Rome.

Het feest van herkenning en vernieuwde vriendschap heeft zonder meer bijgedragen tot een sfeer waarin een goede uitwisseling van gedachten ook verder kan gedijen. Of, zoals Aartsbisschop Mons. Francesco Coccopalmerio, President van de Pauselijke Raad voor de Wetsteksten, welgemeend als afscheidswoord meegaf: “U bent hier in het huis van de canonisten. Voelt u zich steeds welkom: het is uw huis.” Is er een betere vorm van onderlinge *communio* denkbaar?

Hoogtepunt van deze intensieve dagen was ongetwijfeld de voordracht van Paus Benedictus XVI, die ons als hoogste Wetgever richtingwijzende woorden meegaf. Het is zeker significantief te noemen dat de huidige Paus indertijd op heel directe wijze verbonden was met het plechtig moment van de ondertekening, waardoor de afkondiging van de Codex van Canoniek Recht een historisch feit werd: als pasbenoemde Kardinaalsprefect van de Congregatie voor de Geloofsleer viel hem de eer te beurt Paus Johannes Paulus II terzijde te staan. Paus Benedictus liet niet na deze omstandigheid in dankbaarheid te memoreren.

Na afloop van zijn aandachtig beluisterd betoog trok de Paus nog veel tijd uit om de talrijke deelnemers van het congres, voor zover dit mogelijk was, persoonlijk te begroeten. Een ontmoeting met de Opvolger van Petrus is natuurlijk ook voor kerkjuristen allereerst een act van persoonlijk doorleefd geloof: vóór je staat de Plaatsvervanger van Christus op aarde, “il dolce Cristo in terra” (de zachtmoedige Christus op aarde), zoals de H. Catharina van Siena placht te zeggen. Een korte uitwisseling was ons vergund: “Einen herzlichen Gruss aus

Holland, Heiliger Vater!” Waarop de Paus repliceerde: “Aus Holland!” En tot mijn liefvallige buurvrouw: “E Lei, da dove viene?” “Da Paraguay!” De Kerk is universeel.

Vogelenzang, 2 februari 2008

(De schrijver van deze impressies is rechter aan de kerkelijke rechtbank van het Bisdom Haarlem en is als docent Christologie, Theologische Antropologie en Latijn verbonden aan de diocesane opleidingen tot priesters, diakens en catechisten in de Tiltenberg te Vogelenzang)